

GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA TILLARNING RIVOJI VA YO‘QOLISH MUAMMOSI

Fergana State University, Department of English

Scientific supervisor: Adamboyeva Nafisa Qodirberganovna

Fergana State University, Faculty of foreign languages

student of Philology and Language Teaching: English language, 2nd year

Abduhoshimova Laylo

inomjonovna06@gmail.com

+99890 534 30 67

Annotatsiya: Ushbu maqolada globalizatsiya jarayonining tillar rivojiga ta'siri, ayniqsa kichik va kam sonli tillarning yo'qolib borish sabablari chuqur tahlil qilinadi. Til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik sotsiolingvistik yondashuv asosida yoritilib, til siyosatining ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari global jarayonlar fonida milliy tillarni saqlash strategiyalarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: globalizatsiya, til siyosati, sotsiolingvistika, lingvistik xilmaxillik, til yo'qolishi

Аннотация: В статье подробно рассматривается влияние глобализации на развитие языков, а также причины исчезновения малых и редких языков. Освещается взаимосвязь языка и общества с позиции социолингвистики и подчеркивается значение языковой политики. Результаты исследования свидетельствуют о необходимости разработки эффективных стратегий сохранения национальных языков.

Ключевые слова: глобализация, языковая политика, социолингвистика, языковое разнообразие, исчезновение языков

Abstract: *This article provides an in-depth analysis of the impact of globalization on language development, particularly focusing on the extinction of minority and endangered languages. It examines the relationship between language and society from a sociolinguistic perspective and highlights the role of language policy. The findings emphasize the need for effective strategies to preserve national and minority languages in the context of globalization.*

Keywords: *globalization, language policy, sociolinguistics, linguistic diversity, language extinction*

Kirish

XXI asrda globalizatsiya jarayoni insoniyat taraqqiyotining ajralmas qismi sifatida barcha sohalarga, jumladan, til tizimiga ham chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Global integratsiya, axborot texnologiyalarining jadal rivoji, xalqaro migratsiya va madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi natijasida tillar o'rtasidagi o'zaro ta'sir sezilarli darajada ortdi. Bu jarayon bir tomondan dunyo xalqlari o'rtasida kommunikatsiyani osonlashtirayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan lingvistik xilma-xillikning qisqarishiga olib kelmoqda.

Hozirgi kunda dunyoda mavjud bo'lgan tillarning katta qismi kichik etnik guruhlariga tegishli bo'lib, ular yo'qolib ketish xavfi ostida turibdi. Tadqiqotlarga ko'ra, agar zarur choralar ko'rilmasa, kelgusi asr davomida mavjud tillarning yarmi yo'qolib ketishi mumkin.¹ Bu esa nafaqat tilning, balki o'sha til bilan bog'liq madaniyat, an'ana va tarixiy merosning ham yo'qolishiga olib keladi.

Til – bu shunchaki aloqa vositasi emas, balki jamiyatning ijtimoiy ongini, dunyoqarashini va madaniy identifikatsiyasini ifodalovchi muhim tizimdir.² Shu bois tilning saqlanishi va rivojlanishi masalasi nafaqat lingvistika, balki sotsiologiya, madaniyatshunoslik va siyosatshunoslik kabi fanlar kesishgan nuqtada o'rganilishi zarur.

¹ Crystal D. Language Death. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

² Bourdieu P. Language and Symbolic Power. – Cambridge: Harvard University Press, 1991.

Globalizatsiya sharoitida ayrim tillarning (xususan, ingliz tilining) xalqaro miqyosda ustun mavqega ega bo'lishi "lingvistik notenglik" fenomenini yuzaga keltirmoqda.³ Bu esa kichik tillarning ijtimoiy funksiyalarining torayishiga, ularning kundalik hayotdan siqib chiqarilishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, yosh avlod orasida global tillarga bo'lgan ehtiyojning ortishi milliy tillarning mavqeiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, globalizatsiya faqat salbiy jarayon emas. U tillar o'rtasidagi o'zaro boyish, yangi leksik birliklarning kirib kelishi va madaniyatlararo muloqotning rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Demak, muammo globalizatsiyaning o'zida emas, balki uni boshqarish va til siyosatini to'g'ri yo'lga qo'yishdadir.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi globalizatsiya sharoitida tillarning rivoji va yo'qolish muammosini sotsiolingvistik nuqtai nazardan tahlil qilish, kichik tillarni saqlab qolish omillarini aniqlash hamda samarali til siyosatini shakllantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

Til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlar masalasi lingvistika va ayniqsa sotsiolingvistika doirasida keng o'rganilgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar tilning nafaqat kommunikativ vosita, balki ijtimoiy hodisa sifatidagi mohiyatini ochib beradi.

William Labov tomonidan olib borilgan tadqiqotlar tilning ijtimoiy tabaqalanish bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.⁴ U til variantlarining jamiyatdagi turli ijtimoiy guruhlar tomonidan turlicha qo'llanilishini ilmiy asoslab berdi. Bu esa tilning ijtimoiy stratifikatsiya bilan bevosita bog'liq ekanligini tasdiqlaydi.

Joshua Fishman esa tilni saqlash va qayta tiklash muammolariga e'tibor qaratib, "language shift" va "language maintenance" tushunchalarini ilmiy

³ Crystal D. English as a Global Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003

⁴ Labov W. Sociolinguistic Patterns. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.

muomalaga kiritdi.⁵ Uning fikricha, tilning saqlanib qolishi uchun uni oilada, ta'limda va ijtimoiy hayotda faol qo'llash zarur.

David Crystal globalizatsiya davrida tillarning yo'qolish xavfini chuqur tahlil qilib, har bir tilning yo'qolishi insoniyat madaniy merosiga katta zarar yetkazishini ta'kidlaydi.⁶ Uning tadqiqotlariga ko'ra, til yo'qolishi tezligi tobora ortib bormoqda.

Charles Ferguson tomonidan ilgari surilgan diglossiya nazariyasi esa jamiyatda ikki xil til yoki til variantining funksional taqsimlanishini tushuntiradi. Bu holat ko'pincha rasmiy va norasmiy kommunikatsiya sohalarida kuzatiladi.

Pierre Bourdieu tilni "simvolik kapital" sifatida talqin qilib, uning jamiyatdagi mavqei iqtisodiy va siyosiy kuch bilan bog'liqligini asoslab beradi. Uning nazariyasi til siyosatini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, yuqoridagi nazariyalar globalizatsiya sharoitida tillarning rivoji va yo'qolish jarayonlarini tushuntirishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Metodologiya

Mazkur ilmiy tadqiqotda kompleks yondashuv asosida bir nechta metodlardan foydalanildi.

Birinchidan, tavsifiy metod orqali globalizatsiya sharoitida tillarning hozirgi holati, ularning qo'llanish doirasi va funksiyalari tahlil qilindi. Ushbu metod yordamida mavjud ilmiy adabiyotlar va statistik ma'lumotlar umumlashtirildi.

Ikkinchidan, qiyosiy-tahliliy metod asosida turli tillarning rivojlanish darajasi, ularning ijtimoiy mavqei va qo'llanish sohaları o'zaro solishtirildi. Bu metod orqali global va lokal tillar o'rtasidagi farqlar aniqlab berildi.

Uchinchidan, sotsiolingvistik yondashuv yordamida til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, til siyosatining ijtimoiy hayotga ta'siri hamda til tanlovi omillari o'rganildi.

⁵ Fishman J. A. Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages. – Clevedon: Multilingual Matters, 1991.

⁶ Crystal D. Language Death. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Shuningdek, tadqiqotda statistik va analitik metodlar qo'llanilib, xalqaro tashkilotlar (UNESCO va boshqa manbalar) tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar tahlil qilindi.

Mazkur metodlarning uyg'un qo'llanilishi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari globalizatsiya jarayonining tillarga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatishini namoyon etdi.

Avvalo, ingliz tilining global til sifatida ustun mavqega ega bo'lishi boshqa tillarning ijtimoiy funksiyalarini qisqartirmoqda. Bu holat ayniqsa rivojlanayotgan davlatlarda yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Ikkinchidan, kichik va kam sonli tillarning yo'qolishiga olib kelayotgan asosiy omillar quyidagilar ekanligi aniqlandi:

urbanizatsiya va ichki migratsiya jarayonlari
ta'lim tizimida dominant tillarning ustunligi
ommaviy axborot vositalarining global tillarga yo'naltirilganligi
iqtisodiy omillar va mehnat bozoridagi talablar

Uchinchidan, til yo'qolishi natijasida madaniy xilma-xillik kamayib, an'anaviy bilimlar tizimi ham yo'qolib bormoqda. Har bir til o'zida noyob dunyoqarash va bilim tizimini mujassam etgani sababli, uning yo'qolishi insoniyat uchun katta yo'qotish hisoblanadi.

To'rtinchidan, ayrim davlatlarda olib borilayotgan samarali til siyosati natijasida milliy tillarni saqlab qolish va rivojlantirishga erishilayotganligi kuzatildi. Bu esa til siyosatining muhim omil ekanligini tasdiqlaydi.

Muhokama

Olingan natijalar globalizatsiya jarayonining ikki tomonlama xususiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Bir tomondan, u xalqlar o'rtasida muloqotni osonlashtirib, ilm-fan va texnologiyalar almashinuvini tezlashtiradi. Ikkinchi tomondan esa, lingvistik xilma-xillikning qisqarishiga olib keladi.

Shu nuqtai nazardan, til siyosatini samarali tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Davlatlar o'z milliy tillarini qo'llab-quvvatlash bilan birga, global tillarni ham o'rganishga imkon yaratishi lozim. Bu esa "ko'p tillilik" (multilingualism) tamoyilini rivojlantirishni talab etadi.

Bundan tashqari, ta'lim tizimida ona tilining ustuvorligini ta'minlash, kichik tillarni o'qitish dasturlarini joriy etish ham muhim hisoblanadi. Axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali kichik tillarni raqamlashtirish, elektron lug'atlar va korpuslar yaratish ham samarali choralar qatoriga kiradi.

Shuningdek, jamiyatda tilga bo'lgan munosabatni o'zgartirish, milliy tilga nisbatan ijobiy ijtimoiy ongni shakllantirish zarur. Chunki tilning yashovchanligi nafaqat siyosiy qarorlarga, balki uni so'zlovchilarning faoliyatiga ham bog'liq.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, globalizatsiya sharoitida tillarning rivoji va yo'qolish muammosi murakkab va ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonni to'g'ri boshqarish uchun ilmiy asoslangan til siyosatini ishlab chiqish zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik tillarni saqlab qolish uchun ularni ta'lim tizimiga joriy etish, ommaviy axborot vositalarida qo'llash va raqamli muhitda rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Kelgusida lingvistik xilma-xillikni saqlash uchun xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish talab etiladi.

Demak, har bir til insoniyatning bebaho boyligi sifatida e'tirof etilib, uni saqlash va rivojlantirish umumiy vazifa sifatida qaralishi lozim.

Фойдаланилган адабиётлар

- Labov W. Sociolinguistic Patterns. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. – 344 p.
- Fishman J. A. Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages. – Clevedon: Multilingual Matters, 1991. – 431 p.
- Crystal D. Language Death. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 212 p.
- Ferguson C. A. Diglossia // Word. – 1959. – Vol. 15. – №2. – P. 325–340.
- Bourdieu P. Language and Symbolic Power. – Cambridge: Harvard University Press, 1991. – 302 p.
- UNESCO. Atlas of the World’s Languages in Danger. – Paris: UNESCO Publishing, 2010.
- Crystal D. English as a Global Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 228 p.
- Spolsky B. Language Policy. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 295 p.
- Ўзбекистон Республикаси Президенти. “Давлат тили ҳақида”ги Қонун. – Тошкент, 2020.
- Раҳматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент: Ўқитувчи, 2006. – 400 б.